

УЧИТИ ЛЮБИТИ РОЗУМОМ І СЕРЦЕМ...

Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

Василь Сухомлинський

У наш досить непростий час, коли війна охопила своїм чорним крилом Україну, як ніколи, актуальним є національно-патріотичне виховання школярів. Нині українці особливо вразливі, бо ж біда прийшла в кожную оселю, тривожить щодня гучним звуком сирени, нагадує живими коридорами, що зустрічають загиблих Героїв, гирчить вимушеною розлукою з найріднішими, болить незагойними ранами втрат... Та якою страшною не була б реальність, війна поєднує міцними узами українців, вдихає в нас почуття гордості за свій народ, його історію, дає сили жити, боротися, робити все, аби якнайшвидше подолати ненависного ворога.

Відповідальна місія покладається сьогодні на звичайного вчителя: виховувати патріотів, справжніх поціновувачів своєї держави, нації. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України метою національно-патріотичного виховання визначено становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей українського народу, національної самобутності.

Актуальними сьогодні є думки Василя Олександровича Сухомлинського про те, що до найважливіших ознак нації належить рідна мова, а з нею витворена, культура, яка стає її душею та духом.

Учитель української мови та літератури –

це той, хто формує духовний світ дитини, впливає на її почуття, погляди. Мабуть, саме на вчителя рідної мови держава покладає найбільші надії щодо виховання в юних серцях любові до рідного краю, національних святинь, до культури українського народу, бо ж саме в розпорядженні вмілого майстра слова є найкоштовніша зброя, здатна зробити неможливе.

На уроках мови вагоме значення має краєзнавчий матеріал, який не тільки зацікавлює учнів, а й сприяє вихованню в них любові

до рідного краю. Використання елементів краєзнавства на уроках української мови та літератури є складовою формування національної самосвідомості та духовного світу учнів. Зважаючи на зазначене, підготовлено теку матеріалів про рідне село Глодоси для написання диктантів та переказів, які увійшли до навчально-методичного посібника для вчителів української мови і літератури «Використання топонімів Кіровоградщини на уроках української мови» (виданий у КЗ «КОІППО імені Василя Сухомлинського» у 2020 році за редакцією О.М. Вікторіної).

Важливим напрямом діяльності вчителя-словесника є позакласна робота. Зокрема, проводяться мовно-літературні ранки для учнів 5 – 11 класів: «Вчімося, друзі, мову любити», «9 листопада – День української писемності і мови», «Краща мова єднання – це українська», «Ми тебе не забули, Тарасе»; лінійки; уроки мовної культури: «Чим розумний стидається, дурний величається», «Згубний вплив лихослів'я на здоров'я людини», «Заговори, щоб я тебе побачив», «Суржик – це мовне сміття»; захист міні-проектів; літературні турніри; вікторини,

мовні ігри, літературна вітальня «Скарби глодоські не лише в музеї» тощо.

У кожній школі є учні, яких цікавлять дивовижні скарби рідної мови, тому робота з такими дітьми виходить за межі уроку. Вони захоплюються пошуково-дослідницькими проектами, пишуть наукові роботи в Кіровоградській МАН, беруть участь у конкурсі-захисті «Інсайти від юних дослідників Кіровоградщини», у різноманітних Всеукраїнських конкурсах і фестивалях; у Куценківських читаннях, які організовує Літературно-краєзнавчий музей Івана Карпенка-Карого.

Цьогорічна участь у захисті інсайт-проектів була результативною: учениця 5 класу Борщенко Анна посіла 1 місце в секції «Фольклористика» за підготовлену роботу «Городній фольклор», а Черноіваненко Надія посіла 3 місце за проєкт «Як нові слова з'являються в нашій мові?». Часто такі інсайти переростають в наукові роботи. Так було минулого року з дослідженням Назарко Анастасії, яка має 2 місце за дослідження «Особливості прізвищ учнів Глодоського ліцею». Декілька років поспіль Шевченко Антон є переможцем у інсайт-проектах секції «Літературна творчість», а в цьому році в конкурсі-захисті НДР в МАН стала Назарко Анастасія, учениця 10 класу, яка буде захищати свою роботу в Києві. Творчість цієї учениці зумовлена війною. Свої почуття вона висловлює в емоційних віршах, якими відгукується на події в Україні. Саме слово стає справжньою зброєю в нелегкий воєнний час.

МОЛИТВА

За тебе, Україно, я молюся,
Благаю, щоб закінчилась війна.
Я вірю, що мине лиха година
Й розквітнеш ти, як дівчина-весна!
Я прошу Бога: захисти солдатів,
Зігрій теплом серед снігів зими.
Нехай же кожна українська мати
Діждеться сина з клятої війни!
О Мати Божа! Під свою опіку
Візьми дітей і збережи від бід!
Старих батьків, беззахисних, каліку
Турботою нехай оточить світ!
Небесні сили! Відверніть ракети,
Які несуть нам смерть і болі втрат...
Зробіть усе, щоби у цілім світі
Запанували мир і благодать!
Я знаю, Боже, суд твій справедливий,
І чорний день настане для кремля,
Та душу рве: у чому ж провинилось

Оте осколком вбите немовля?

За що дитинство відбирають у онуків?

Чому непрохана приперлася русня?

Чому закохані тамують біль розлуки?

Чому ракетами обстрілюють щодня?

Я вірю, Боже, ти на нашій боці.

Я знаю: хто що сіяв – те й поже!

Я прошу щиро: хай у цьому році

Війни жахіття накінець мине!

Хай голоси сирени не лунають,

Хай не лякають діток уві сні,

Нехай захисникам допомагають

Небесні сили й ангели земні!

У кожному серці ця молитва лине...

Хай пам'ятають клятві вороги:

З мечем прийшли – то від меча й загинуть!

На все в нас вистачить і мудрості, й снаги!

Учні Глодоського ліцею за останні роки створили такі науково-дослідницькі роботи: «Власні назви у фразеологізмах», «Ойконіми в повісті Ф. Мелешка «Три покоління», «Метафора як образотворча одиниця мови (за поезіями М. Паскаря)», «Безсполучникові складні речення в ліриці М. Паскаря», «Етимологія антропонімів учнів Глодоської школи». Така робота дозволяє учням пізнати глибше дивовижний світ рідної мови, стати творцями отих «коштовних діамантів», які у вмілих руках можуть засяяти справжнім блиском таланту. Написання творчих робіт на звичайних уроках спонукає до появи художніх творів – оповідань, новел чи віршів. Вагома роль у цьому процесі належить учителеві, який навчає передусім своїм прикладом. Лише за умови, якщо педагог сам володіє словом, він зможе передати це своїм вихованцям.

Найважливішим засобом патріотичного виховання В.Сухомлинський вважав рідне слово і зазначав, що «людину ми виховуємо словом і тільки словом. Все інше – вправи, звички, праця – від слова».

Уроки літератури – насамперед уроки слова. Наскільки яскравим, образним, точним та виразним буде це слово, залежить від учителя. Саме вчитель дає змогу учневі розкрити свій творчий потенціал, розвиває критичне мислення, культуру полеміки й самопрезентації, виховує толерантне ставлення до іншої думки. На уроках значна увага надається емоційному слову вчителя.

У процесі роботи над проблемою «Формування у школярів пізнавальної самостійності та залучення їх до пошукової діяльності на уроках української мови та літератури та в позаурочний час» дійшла висновку, що вчитель може провести своїх

вихованців цікавими шляхами пізнання навколишнього світу, мудро скерувати їх до пошуку, дослідження, нових відкриттів.

Звичайно, не всі учні стануть дослідниками, не всім стане хисту займатися науковою роботою, але допомогти їм зробити перші кроки в цьому напрямку – обов'язок педагога.

Якщо вчителю пощастить запалити вогник допитливості, віднайти в дитині саме те, що її цікавить, то пізнавальний інтерес школяра приведе до пошуку і відкриття, активізує діяльність.

Для того, щоб бути дослідником, варто поставити собі запитання: чи знаєш ти все про світ, що тебе оточує? А він – такий різноманітний, багатогранний і багато в чому не вивчений. Виявляється, що поруч скільки незвіданого, загадкового. І хто, як не допитливі юні дослідники, можуть пізнати те, що невідоме науці. Це ж наче їх, моїх учнів, закликав Василь Симоненко до нових звершень:

Хто сказав, що все уже відкрито?

Нащо ж ми народжені тоді?

А коли дитина хоч раз, по-справжньому відкрила свої «духовні острови», вона інколи не зупиниться на досягнутому. Отой творчий неспокій супроводжуватиме її все життя.

Виховати грамотного мовця можна лише тоді, коли в учня є бажання щось сказати, і не як-небудь, а грамотно. Дослідницькі роботи допомагають зосередити увагу, розвивають розумові здібності, виховують культуру спілкування, мовлення, а захист робіт сприяє вдосконаленню ораторського мистецтва.

Для того, щоб спонукати учнів знайти відповіді, які їх зацікавлять, педагогу самому слід бути наполегливим, ерудованим, небайдужим, любити свій край. Справжній патріотизм починається з рідного дому, школи, села, його історії, культури, цікавих постатей...

За програмою української літератури в кожному класі вивчаємо фольклор. Ці теми, звичайно, можна поглибити, якщо дітей зацікавити усною народною творчістю саме рідного краю. А це прислів'я, приказки, перекази, легенди, казки, пісні. Зокрема, учнів зацікавили такі теми: «Замовляння – мистецтво предків», «Пісенні скарби мого села», «Перекази про топонім Глодоси», «Колискова пісня – материнське замовляння на щасливу долю», «Мисливська магія і фольклор», «Дитячий фольклор села Глодоси».

Народна пісня – це голос душі народу,

вияв його вдачі, образне втілення історії, моралі, мрій і прагнень. Проте в сучасному швидкоплинному світі, з одвічними проблемами та нестачею часу, ми все менше уваги приділяємо давнім традиціям, забуваємо народну творчість, у якій зібрана вікова мудрість наших предків.

Кожен край має свою самобутню творчість, на яку вплинули історичні події. Оригінальними набутками словесної усної народної творчості пишається й село Глодоси Новоукраїнського району Кіровоградської області.

Різні історичні обставини розвитку села Глодоси зумовили формування самобутньої народнопісенної культури, у якій тісно переплелися елементи художніх традицій корінного населення та переселенців.

Найпоширенішими в Глодосах є соціально-побутові та родинно-побутові пісні. Учні зробили певні дослідження і виявили, що соціально-побутові пісні нашого села різнопланові і за тематикою, і за сюжетами, і за мотивами, і за колоритністю образів. Для них характерне поєднання реалістичної конкретності з метафорично-символічною образністю, вони багаті на традиційні для народного епосу метафори, постійні епітети, порівняння.

Це пісні про долю простого люду в умовах різних режимів, соціальну нерівність; про громадські, родинні, побутові конфлікти; пошуки шляхів до кращого життя тощо. Глодосяни завжди любили гумор, тому часто співали жартівливі пісні, у яких описували різні комічні події, висміювали вади життя: пияцтво, лінощі, перелюбство.

Особливий вид пісень – це вчительські пісні, які в години відпочинку виконують наші вчителі. Це пісні про нележку вчительську долю звучать на весіллях у молодих педагогів, на різноманітних святкових заходах.

Глибину, красу і багатство рідної мови діти насамперед пізнають саме на уроках літератури. Переважна більшість символічних образів представлена у фольклор. Зважаючи на зазначене, було створено презентації про символіку тварин та птахів, символіку чисел у казках, а також здійснено міні-дослідження «Символіка народної вишивки в українських піснях».

За результатами дослідницької роботи «Історія села Глодоси в художній літературі», ми з'ясували, що історичне та культурне надбання глодоського краю відображено у творах митців. Художня література

малої батьківщини далеко не бідна. Вона представлена іменами відомих письменників та поетів: Т. Масенка, П. Страшнової, Ю. Дмитренка-Думича. Здобуття Україною незалежності дало право повернутися із забуття письменнику-емігранту, революційному діячу початку ХХ століття – Ф. Мелешку. Крім того творчий доробок поетів-самородків: М. Паскаря, В. Левченко-Дигас, О. Гаврилюк, М. Кириченка та багатьох інших митців доповнює скарбницю літератури рідного села. Твори різних жанрів допомагають певною мірою відтворити історію рідного краю, проаналізувати історичні явища, порівняти факти.

Прочитавши та проаналізувавши художні твори письменників рідного села, ми виявили, що великі епічні твори належать П. Страшновій («Нечуйвітри зводяться» та «Глухі села»), Ф. Мелешку («Три покоління»), Т. Масенку («Роман пам'яті»). Публіцистику представляє нарис Ю. Дмитренка-Думича «Червоний грозівий». Поетичний доробок представлений іменами Т. Масенка (поема «Степ» та деякі поезії), М. Паскаря, О. Гаврилюк, М. Кириченка (вірші).

Великі прозові твори розкривають тему революційних подій початку ХХ століття та громадянської війни. Поетичні твори не надають вповні інформацію про час, що минув, окрім поеми «Степ» Тереня Масенка, у якій широко представлено епоху. Часи колективізації, репресій, події Великої Вітчизняної війни чи голодомору, післявоєнне життя села, життя селян радянського періоду не відображено в прозових жанрах. Деякі поетичні твори частково відтворюють ці часи.

За висловом професора В. Чапленка, повість «Три покоління» залишається в історії українського письменства документом доби кінця ХІХ – початку ХХ століття. У ній відтворено споконвічне прагнення селян працювати на землі.

Сьогодні, коли із забуття повернуто вже багато імен українських репресованих і митців-емігрантів, настала нагальна потреба говорити й про маловідомого українській спільноті письменника Фотія Мелешка. Звернення до цього автора і його твору пояснюється ще й тим, що він – наш земляк, учасник Української революції 1917–1921 років – одного із найважливіших і найскладніших періодів в історії українського народу ХХ століття.

Його творчість ще маловідома в сучасній українській літературі. У книзі Анатолія

Ковирьова «Фотій Мелешко: революціонер повстанський отаман, письменник» зібрано біографічні матеріали, копії документів, проте опису життєвого шляху цього письменника-емігранта в хронологічній послідовності немає. Крім цього, нам було цікаво дізнатися про цю особливу постать в історії та літературі, як про людину: визначити риси та особливості характеру, зрозуміти суперечливість поглядів колишнього революціонера. Наша пошукова робота не була марною. Вдалося знайти чотири листи письменника з Нью-Йорка до свого товариша Василя Недайкаші, який проживав у Франції. Ці листи родина Недайкашів переслала своєму родичу в Глодоси. На їх основі нам багато чого вдалося відкрити для себе про особистість глодоського демократа.

Учні ліцею протягом багатьох років у Кіровоградській МАН успішно захищають науково-дослідницькі роботи, пов'язані з творчістю Фотія Мелешка: «Фотій Мелешко: повернення із забуття», «Повість «Три покоління» Ф. Мелешка крізь призму біографії автора», «Позиція автора в повісті «Три покоління», «Пошуки шляхів революційної боротьби за кращу долю України в драматичній п'єсі «Трьома шляхами» Фотія Мелешка», «Художній простір і час у повісті «Три покоління» Фотія Мелешка», «Поетика часопростору повісті «Три покоління» Фотія Мелешка», «Образ третього покоління в повісті «Три покоління» Фотія Мелешка», «Архетип степу в повісті «Три покоління» Фотія Мелешка», «Психологізм «Три покоління» Фотія Мелешка».

За результатами роботи щодо вивчення творчості Фотія Мелешка ми зробили висновок: Ф. Мелешко, був і політиком, і військовим, і письменником, але над усе він був великим патріотом рідної землі.

Своєрідність гострого відчуття митцем проблеми єдності й суперечності людини з часом, своєю епохою і визначила особливості художнього мислення письменника. Авторська позиція Ф. Мелешка простежується у конфліктності певних епізодів, символічній значущості багатьох образів, напруженому розвиткові дії.

Художнє вираження такої важливої загальнолюдської проблеми в повісті різнобічне. Основний аспект її втілення автор знайшов у народному житті, у народних уявленнях про правду і кривду, добро і зло, прекрасне і потворне. Ця проблема звучить у численних ліричних та філософських відступах, вона зачіпає долю кожного

персонажа. На взаємини людини з часом автор дивиться під різними кутами зору. Система образів повісті «Три покоління» відображає соціальну структуру тогочасного українського села: справжніх господарів і злидарів. Досліджуючи взаємозалежність людини і суспільства, письменник прагне збагнути і пояснити людські слабості та помилки. Поглиблений реалістичний аналіз дійсності дає йому змогу досягти повноти вияву характерів, заглибитись у соціальну психологію своїх персонажів, у сфери морально-етичні. Очевидно, Ф. Мелешко ставив перед собою завдання показати в окремих долях персонажів долю всього українського народу, його мрії, прагнення, приховані можливості. Письменник хотів, щоб на українських чорноземах люди жили щасливо, були господарями. Щоб реалізувати свій авторський задум, він використовував різні засоби творення художніх образів, зокрема такі, як художній простір і час.

Ми дослідили, що майстерно змальовані картини природи підсилюють авторську позицію про те, що на цій землі люди повинні бути щасливими. А досягнути цього можна завдяки невсипущій праці, яка принесе добробут.

Повість «Три покоління» Ф. Мелешка є не тільки художнім віддзеркаленням життя українського села на межі 19 і 20 століть. У ній автор відобразив свій погляд на майбутнє України, яке він вбачав у надійних справжніх господарях. Прикладом таких майстрів своєї справи є старий Штельмах, Семен Буревій, Оксана. Вони все зробили для того, щоб добре знати таємниці господарювання чи свого ремесла. І в голодний рік таким хазяїнам не страшно безхліб'я, бо думають наперед, як жити далі. Це люди, хоч і селяни, шляхетні, інтелігентні, бачать крок до кращого в науці, в новітніх винаходах, у творчому підході до справи. Вони є прикладом ідеальних господарів, до яких мріяв дорости і сам Ф. Мелешко. Наймолодшому - третьому поколінню є в кого повчитися, є з кого брати приклад. А коли таких господарів на Україні буде багато, то не страшними будуть для неї ні голод, ні злидні, бо саме такі люди здатні зробити її квітучою і щасливою.

Отже, справа В.О. Сухомлинського живе і завжди буде жити, оскільки в його працях закладено істини, які залишаються актуальними і в наш час. Ідеї Василя Олександровича поза часом... А нам, сучасним учителям, слід прислухатися до його порад і навчати своїх учнів, насамперед, любити свою Батьківщину, рідне слово, народ.